

# DEMOGRAFSKO STANJE I PROCESI U NEURBANIM NASELJIMA REPUBLIKE HRVATSKE

Ivo NEJAŠMIĆ  
Učiteljska akademija, Zagreb

Maja ŠTAMBUK  
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 314.18(497.5-22)  
314.83(497.5-22)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 7. 1. 2003.

U radu se razmatraju suvremene demografske značajke i procesi u neurbanim naseljima Republike Hrvatske. Utvrđeno je da ta skupina naselja bilježi stalnu depopulaciju. Uzrocima depopulacije autori dodaju i rat koji je početkom 1990-ih snažno djelovao na daljnje pogoršanje nepovoljnih procesa. Zabilježeno je jako smanjenje broja stanovnika neurbanih naselja. Podatci vitalne statistike pokazuju da je došlo do homogenizacije na razini vrlo niskog nataliteta, odnosno, da su nestale razlike u rodosti prema tipu naselja boravka. Stopa smrtnosti je stabilna, ali na osjetno višoj razini nego u ukupne populacije. U neurbanoj skupini naselja znatno su veće negativne stope prirodne promjene nego u ukupnoj populaciji. U toj skupini gotovo je dvostruko veći relativni neto migracijski saldo nego u ukupnoj populaciji. Izraziti je manjak žena u dobnim skupinama od 20 do 54 godine. Stanovništvo neurbanih naselja obilježuje duboka demografska starost. No to je obilježje i ukupne populacije. Dobne piramide stanovništva neurbanih naselja i ukupne populacije vrlo su slične. Oblik "piramide" prešao je u oblik nepravilnog "stupa" sa suženim (erodiranim) donjim dijelom. Smanjuje se ukupni ljudski potencijal, što je ozbiljna prepreka društveno-gospodarskom razvoju neurbanih naselja. Autori zaključuju da je nužno poduzeti mjere za ravnomjerniji regionalni razvoj i navode neke od poželjnih. Takav sustav mjera povoljno bi djelovao na usporavanje nepovoljnih demografskih kretanja i ublažavanje njihovih posljedica.



Ivo Nejašmić, Učiteljska akademija Sveučilišta u Zagrebu,  
Savska 77, 10000 Zagreb, Hrvatska.  
E-mail: ivo.nejasmic@uazg.hr

## UVOD

---

Disperzna naseljenost te velik broj malih naselja jedno je od temeljnih demogeografskih obilježja Hrvatske. Takva naslijeđena naseljska struktura bila je posve neprimjerena u izmijenjenim društveno-gospodarskim uvjetima nakon Drugoga svjetskog rata. Naime, ubrzana industrijalizacija tražila je određenu razinu koncentracije gospodarskih djelatnosti i stanovništva. Godine 1948. (prvi poslijeratni popis stanovništva) od ukupno 6539 neurbanih naselja bilo je čak 72% malih naselja (do 499 stanovnika), od čega polovica jako malih (do 199 stanovnika) (Nejašmić, 1991.). Disperzna naseljenost s velikim brojem malih naselja, uz nerazvijen sustav regionalnih i mikroregionalnih središta koja bi pružala "logističku" potporu stanovništvu malih naselja, poticajno je djelovala na prerasmjestaj stanovništva, točnije, bila je jedan od inicijalnih čimbenika iseljavanja seoskog stanovništva. Uz ostale nepovoljne prilike u kojima se našlo ruralno, a osobito agrarno stanovništvo, i to je pridonijelo depopulaciji velike većine neurbanih naselja, posebice onih najmanjih, dok je svekoliko pražnjenje bilo samo pitanje vremena.

Opća prostorna raznolikost Republike Hrvatske ogleda se u regionalnim razlikama i posebnostima. One se, pak, jasno odražavaju u diferenciranim populacijsko-naseljskim značajkama. Ipak, demografske analize pokazale su da je "... u jednom čitav prostor Hrvatske jedinstven: u egzodusnom obilježju ruralnih, a u koncentracijskom obilježju urbanih područja" (Friganović, 1984., 30). Istraživanja opće dinamike stanovništva, migracije, agrarnoga i ruralnoga egzodusa ukazivala su na izrazitu erodiranost ruralnih naselja i sve značajniju koncentraciju stanovništva u gradovima, i to uglavnom u velikim središtima (Wertheimer-Baletić, 1971.; Friganović, 1980.; Vresk, 1982.-83.; Puljiz, 1983.; Štambuk, 1990.). Tako je od 1948. do 1971. broj stanovnika općinskih središta Hrvatske porastao za 62%, dok se broj stanovnika ostalih naselja smanjio 9% (Friganović, 1980.-81.). Ruralno-urbana demografska diferencijacija nastavljen je i u kasnijim međupopisnim razdobljima. U desetljeću 1971.-1981. broj stanovnika seoskih naselja smanjen je 11% (Nejašmić, 1988.). Za razdoblje 1981.-1991. nema odgovarajućih podataka za skupinu seoskih naselja. No po svemu sudeći došlo je do slabljenja intenziteta depopulacije. Na to upućuju podatci za neurbana naselja (skup obuhvaća seoska naselja i nekoliko stotina tzv. mješovitih naselja) u kojima se broj stanovnika 1981.-1991. smanjio 2,2% (Nejašmić, 1996.). Možemo ocijeniti da je smanjenje broja stanovnika seoskih naselja iznosilo oko 5%.

U posljednjem međupopisnom razdoblju (1991.-2001.) dogodile su se društvene i političke promjene koje su obilježile i

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

demografska kretanja. Velikosrpska agresija na Hrvatsku i rat izazvali su snažne demografske poremećaje na hrvatskome državnom području, ali i na širem hrvatskome nacionalnom prostoru. Samo izravni demografski gubitci Republike Hrvatske iznose oko 20 000 stanovnika (Živić, 2001.). Uz to, raznim oblicima prisilne migracije bilo je obuhvaćeno između 430 000 i 700 000 osoba (Živić, 1999.). Posebice je teško stanje u krajevima koji su bili izravno pogođeni ratom (Lajić, 1995.; Šterc i Pokos, 1993.). Dio tih krajeva imao je i prije ratnih stradanja obilježja izrazite demografske regresije (Nejašmić, 1991.; Šterc, 1991.). Rat je, pak, došao kao "sol na otvorenu demografsku ranu".

Dugotrajna depopulacija neurbanih naselja plodi nizom nepovoljnih (pratećih) procesa. Za sobom ostavlja ostario, neproduktivan i u trendu izumiranja ruralni prostor. Posljedice se očituju u neravnomjernom razvoju, u očuvanju, pa i produbljivanju nejednakosti između sela i grada, kao i između periferije i centara, u socijalnoj segregaciji (nejednakosti među socijalnim grupama u prostornom smislu), u različitim životnim šansama stanovništva ovisno o mjestu življenja itd. (Seferagić, 1985.). U dijelu neurbane skupine naselja, točnije u izrazito depopulacijskima, ostaje malobrojno stanovništvo pogoršane biološke i izobrazbene strukture, pa to postaje ograničavajućim čimbenikom daljnjeg razvoja (Nejašmić, 1991.a; Štambuk, 1991.) i povećava troškove socijalne skrbi o njima. Odlaskom ljudi i aktivnosti iz ruralnih područja propadaju stoljetna ulaganja stanovnika u gradnju i održavanje ruralnih naselja i krajolika, u osvajanje poljoprivrednog zemljišta, u iskorištavanje ostalih prirodnih resursa, u infrastrukturnu opremljenost naselja i cijelih ruralnih područja. Nije zanemarljivo spomenuti da se odlaskom ljudi otvaraju mogućnosti neodgovarajuće i štetne uporabe prostora.

Demografsko stanje i procesi čest su predmet stručnog interesa, ali se pozornost uglavnom usmjeruje na ukupnu populaciju. Rađene su analize i na razini općina i županija, ali su rijetko korišteni podatci za naselja, razvrstana i grupirana po nekom kriteriju. A upravo takva prostorna diferencijacija nekog procesa ima dragocjenu znanstvenu i praktičnu vrijednost, jer se dublje mogu sagledati temeljna obilježja koja su često "zamagljena" općim kretanjem. Stoga je temeljni cilj ovoga rada predočiti značajke demografskih promjena u neurbanim naseljima Hrvatske. Težište je na detaljnijem razmatranju demografskih kretanja u posljednjem međupopisnom razdoblju (1991.-2001.). Svrha rada jest doprinijeti znanstvenoj spoznaji suvremenih demografskih procesa u Republici Hrvatskoj. Ne treba posebno dokazivati da je stanovništvo primarni razvojni čimbenik, nosivi među strukturalnim de-

terminantama revitalizacije, koje još čine gospodarstvo i sustav socijalnih zajednica, odnosno naseljska mreža (Lay, 1998.).

## **METODOLOŠKE ODREDNICE**

Metodologija popisa stanovništva 2001. godine razlikuje se od metodologije prethodnih popisa. Prema preporukama Statističkog ureda Europske unije i Ekonomske komisije za Europu Ujedinjenih naroda, u posljednjem je popisu prihvaćen koncept "uobičajenog mjesta stanovanja" (*Place of usual residence*), s vremenskim ograničenjem odsutnosti do dvanaest mjeseci. Namjera je bila osigurati međunarodnu usporedivost popisnih podataka. Načelo "uobičajenog mjesta stanovanja" zapravo znači da u ukupno stanovništvo ulaze sve osobe koje na teritoriju Hrvatske imaju boravište dulje od dvanaest mjeseci, odnosno da ne ulaze osobe koje su odsutne iz zemlje dulje od tog roka. Kako svaka zemlja provodi popis za vlastite potrebe, Državni zavod za statistiku nastojao je osigurati i kontinuitet s prethodnim popisom kako bi se mogle ustanoviti promjene. Naime, u ukupno stanovništvo Republike Hrvatske uključene su i "...osobe koje imaju tijesnu gospodarsku, prometnu i učestalu vezu s kućanstvom i obitelji u Republici Hrvatskoj (češći ili rjeđi posjeti, uzdržavanje članova obitelji, stalna komunikacija itd.)".<sup>1</sup> To se može opravdati činjenicom da načelo "uobičajenog boravišta" nije najpogodnije za emigracijske zemlje kakva je Hrvatska. Bilo kako bilo, popisom je obuhvaćen dio građana Hrvatske koji su na radu ili boravku u inozemstvu duže od dvanaest mjeseci. Obuhvat ove skupine bio je podložan subjektivnim ocjenama jer kriteriji nisu bili jasno definirani. U prethodnim popisima u ukupno stanovništvo ulazili su, pak, svi "inozemci" bez obzira na trajanje boravka u inozemstvu (drugo je pitanje koliki je bio stvarni obuhvat toga kontingenta, posebice u prekomorskim zemljama). S druge strane, u stalno stanovništvo nisu ulazile "osobe koje su u Hrvatskoj boravile godinu i duže" (a takve su osobe 2001. obuhvaćene u stalno stanovništvo).

Radi praćenje promjena u općem kretanju stanovništva bilo je nužno koliko-toliko ujednačiti popisne podatke o broju stanovnika od 1971. do 2001. godine. To je učinjeno tako što su podatci prethodnih popisa donekle prilagođeni podacima (metodologiji) posljednjeg popisa. Da je u prijašnjim popisima primjenjivana metodologija popisa 2001., može se procijeniti (na temelju određenih djelomičnih pokazatelja) da bi 1991. godine kontingent popisanih "radnika na privremenom radu i članova njihovih obitelji koji s njima borave" bio manji oko 50%. Isto tako, godine 1981. kontingent "inozemaca" bio bi manji oko 50%. Godine 1971. popisom nisu obuhvaćeni članovi obitelji, već samo radnici; stoga bi kontingent "inozemaca", primjenom metodologije posljednjeg popisa, bio manji

oko 30%. Za toliko su umanjeni kontingenti "inozemaca" i, posljedično, ukupan broj stanovnika Hrvatske te skupine neurbanih naselja 1971., 1981. i 1991. godine.

U razdoblju 1971.-2001. mnoga su naselja mijenjala svoj prostorni obuhvat (međe). Radi usporedivosti podataka, prostorni obuhvat pojedinih naselja iz prijašnjih popisnih godina prilagođen je stanju iz 2001. godine.

Prema novoj metodologiji od 1998. godine statistika neobuhvaća vitalne događaje hrvatskih građana u inozemstvu, odnosno obuhvaća samo broj živorođenih i umrlih "u zemlji". Stoga je podatke prirodnog kretanja za razdoblje 1991.-1997. valjalo prilagoditi novoj metodologiji; odnose se samo na stanovništvo "u zemlji".

Za naselja koja su bila okupirana u razdoblju 1991.-1995. (u Podunavlju do 1997.), nedostaju potpuni podatci vitalne statistike. Službena statistika obuhvaćala je samo prognanike koji su boravili u slobodnim dijelovima Hrvatske. Stoga je valjalo procijeniti broj živorođenih i umrlih na okupiranim područjima (naseljima) i dodati ga ukupnom broju. Procjena je uzimala u obzir udio stanovništva okupiranih područja u ukupnom stanovništvu Hrvatske 1991. godine (oko 6,3%), kretanje vitalnih događaja na tome području u razdoblju 1981.-1991. te činjenicu da je duboka demografska starost jedno od glavnih obilježja. Tako je utvrđen faktor korekcije za živorođene 1,050, a za umrle 1,066.<sup>2</sup>

Opće stope prirodnog kretanja za Republiku Hrvatsku (1991.-2001.) ponešto se razlikuju od službenih jer su rezultat prilagođivanja novoj metodologiji vitalne statistike, uključivanja procijenjenih podataka za okupirana područja te korigiranog (i realnijeg) ukupnog broja stanovnika sredinom godine.

Glavno metodološko pitanje bilo je kako odrediti neurbana naselja, odnosno razgraničiti gradska i ostala (neurbana) naselja. Za tu je svrhu korišten model M. Vreska (1982.-83.: 40) s četiri varijable (kriterija), s tim da je jedan od kriterija "olabavljen" ako su ostali zadovoljavali. Tako je za 2001. godinu dobiven skup od 143 urbana naselja. U Hrvatskoj je u vrijeme popisa 2001. bilo ukupno 6759 naselja (samostalnih naseljskih jedinica prema statističkom kriteriju), što znači da skupinu neurbanih naselja čini ukupno 6616 naselja. Veliku većinu ove skupine čine seoska naselja u tradicionalnom smislu riječi, a ostalo su naselja prijelaznog urbano-ruralnog tipa koja ne ispunjuju uvjete za uvrštavanje među urbana naselja.

Osnovni demografski pokazatelji za neurbana naselja rezultat su zbrajanja pojedinačnih naseljskih podataka. Bila je, dakle, nužna posebna statistička obradba, kako za ukupno i prirodno kretanje tako i za sastav stanovništva.

## **UKUPNO (MEĐUPOPISNO) KRETANJE STANOVNIŠTVA NEURBANIH NASELJA 1971.-2001.**

Prijašnja istraživanja, koja su razmatrala promjene ukupnog broja stanovnika na razini naselja, utvrdila su posvemašnju depopulaciju u Hrvatskoj. Tako se pokazalo da je 1981. godine čak 82,4% naselja imalo manje stanovnika nego 1953. godine; smanjenje broja stanovnika u prosjeku je iznosilo 29,4%, a u čak 17,0% naselja smanjenje je bilo 50 i više posto (Nejašmić, 1991.). U razdoblju 1981.-1991. depopulacija hrvatskih naselja nastavila se i produbila. Više od dvije trećine naselja bilježi smanjenje broja stanovnika, a jako smanjenje (od 10% i više) ima gotovo polovina (točnije 44%) ukupnog naseljskog skupa (Nejašmić, 1996.). Pokazalo se da urbana naselja imaju snažan porast broja stanovnika (porast iznosi 10,5%), dok neurbana naselja gube stanovništvo (smanjenje iznosi 2,2%) (Nejašmić, 1996.). Smanjenje broja stanovnika u neurbanim naseljima razmjerno je slabo, a razloge valja tražiti prije svega u činjenici da je u toj skupini nekoliko stotina naselja koja imaju porast broja stanovnika, pa je tako donekle "uljepšana" opća slika; to su primorska naselja te ona u blizini većih gradova. Zanimljiva je slika i na razini županija. U razdoblju 1981.-1991. u dvanaest je županija bila prisutna depopulacija neurbane skupine naselja, a u devet porast broja stanovnika (riječ je o slabom porastu, prije bi se moglo govoriti o stagnaciji). Kada bismo, pak, raspolagali podacima za skupinu "čistih seoskih naselja" (sela u tradicionalnom smislu), u svim bi županijama najvjerojatnije bila zabilježena jaka depopulacija.

Podatci o kretanju broja stanovnika neurbanih naselja u četiri susljedna popisa (1971.-2001.) pokazuju stalnu depopulaciju. U trideset je godina skupina neurbanih naselja zabilježila smanjenje broja stanovnika od gotovo 20% (indeks 81,1; tablica 1). Za to je vrijeme ukupna populacija Hrvatske imala slab porast broja stanovnika; gotovo se radi o stagnaciji (indeks 103,8).

U prvom je međupopisnom razdoblju (1971.-1981.) populacijska regresija bila dosta jaka (indeks 92,7). To je u skladu s tadašnjom živom migracijom selo-grad. U razdoblju 1981.-1991. dolazi do slabljenja demografskog praznjenja; posve očekivano i u skladu s teorijom tranzicije migracije (Zelinski, 1991.).

Moglo se za očekivati da će u razdoblju 1991.-2001. doći do slabljenja depopulacije ili barem njezina zadržavanja na razini iz prethodnog razdoblja. Naime, migracija iz neurbanih naselja trebala je slabiti ("presušila" su izvorišta potencijalnih migranata), a to bi pozitivno djelovalo na ukupno kretanje. S druge strane, zbog demografskog starenja i povećanog mortaliteta trebala je ojačati (bio)reprodukcijska depopulacija; time bi došlo do poništavanja pozitivnih učinaka smanjenog iseljivanja. Međutim, normalno (očekivano) kretanje uzdrma-



DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

no je velikosrpskom agresijom na Hrvatsku. Rat je kao "vanjski" čimbenik demografskih promjena snažno djelovao na daljnje pogoršanje nepovoljnih procesa (Akrap, Gelo i Grizelj, 1999.). Stoga je u posljednjem međupopisnom razdoblju zabilježeno jako smanjenje broja stanovnika neurbanih naselja (indeks 91,2), i to najjače u odnosu na ostala razmatrana razdoblja. Posljedice rata ogledaju se i u značajnoj depopulaciji ukupne hrvatske populacije (indeks 95,6).

	1971.	1981.	1991.	2001.
Neurbana naselja				
Broj stanovnika*	2 407 122	2 232 198	2 139 761	1 951 816
Indeks promjene (1971=100,0)	100,0	92,7	88,9	81,1
Indeks promjene (lančani)	-	92,7	95,9	91,2
Udio (%) neurbanog u ukupnom stanovništvu Hrvatske	56,3	49,6	46,1	44,0
Hrvatska				
Broj stanovnika*	4 275 657	4 496 304	4 641 657	4 437 460
Indeks promjene (1971=100,0)	100,0	105,2	108,6	103,8
Indeks promjene (lančani)	-	105,2	103,2	95,6

\* Broj stanovnika 1971., 1981. i 1991. godine ne odgovara popisnim podacima; prilagođen je djelomice metodologiji popisa 2001. godine (vidjeti Metodološke odrednice).

Izvor: *Popisna dokumentacija DZS*; za 1971. *Tablice po naseljima (3-8)*, RZS, Zagreb, 1972.; za 1981. *Stanovništvo po naseljima, Dokumentacija 553*, RZS, Zagreb, 1984.; za 1991. *Stanovništvo po naseljima, Dokumentacija 911*, DZS, Zagreb, 1996.; za 2001. [www.dzs.hr](http://www.dzs.hr), popis 2001.; za neurbana naselja učinjena je posebna obradba podataka (vidjeti Metodološke odrednice).

**TABLICA 1**  
Kretanje broja stanovnika neurbanih naselja i ukupnog stanovništva Hrvatske prema popisu 1971., 1981., 1991. i 2001. godine\*

Divergentno kretanje broja stanovnika u razmatranom razdoblju, tj. jaka depopulacija neurbane skupine naselja te (slaba) progresija ukupne populacije rezultiralo je promjenom udjela neurbanog stanovništva u ukupnom stanovništvu; udio je smanjen s 56,3% (1971.) na 44,0% (2001.).<sup>3</sup>

## PRIRODNO KRETANJE 1991.-2000.

### Rodnost

Snažna migracija iz tradicionalno visokonatalitetnih krajeva (seoskih naselja i općenito ruralnih regija) u niskonatalitetna (gradovi i urbane regije) imala je značajan utjecaj na prostorne razlike u prirodnom kretanju. Tako od sredine 1960-ih gradsko stanovništvo počinje bilježiti veće stope nataliteta nego seosko (Rendulić, 1965.; Nejašmić, 1986.). U međuvremenu se mnogo toga promijenilo. Težište bioreprodukcije nepovratno je pomaknuto iz sela u gradove, a ovi za to nisu bili pripremljeni (Wertheimer-Baletić, 1992.). U dva desetljeća, od 1963. do 1984., opća stopa nataliteta ukupne populacije smanjena je od 16,5‰ na 14,0‰; u gradskoj skupini naselja odgovarajuća stopa kre-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

tala se od 15,7‰ (najviša 18,3‰ 1979.) do 15,7‰, dakle, nakon rasta došla je na istu razinu; seoska populacija bilježi najveće smanjenje opće stope nataliteta, od 16,7‰ na 11,5‰ (Nejašmić, 1986.).<sup>4</sup>

Podatci vitalne statistike za razdoblje 1991.-2000. pokazuju da je došlo do homogenizacije na razini vrlo niskog nataliteta, odnosno da su nestale razlike u rodности prema tipu naselja boravka. Ukupna i neurbana populacija bilježe trend laganog smanjenja broja živorođenih te zadnjih godina imaju gotovo jednaku opću stopu nataliteta (2000. godine 9,8‰ i 9,7‰) (tablica 2). To ujedno znači da i urbana populacija ima stopu nataliteta istih (niskih) vrijednosti (oko 10‰ 2000.). Iznesenu tvrdnju podupire i podatak o udjelu "neurbanih živorođenih" u ukupnom broju živorođenih – iznosi 44% i istovjetan je udjelu neurbane u ukupnoj populaciji (vidjeti tablicu 1). Upravo ova činjenica ponajbolje oslikava stanje, ali i perspektive kretanja nataliteta u Hrvatskoj. Gradska populacija, koja bi po svom demografskom potencijalu trebala biti nositelj (bio)reprodukcije, u tom se važnom pitanju gotovo izjednačila s brojčano oslabljenom i ostarjelom neurbanom populacijom. Ovaj podatak jasno pokazuje da veći teret demografske reprodukcije još uvijek podnosi seosko ili neurbano stanovništvo, jer u neravnopravnim uvjetima, kad je u pitanju socijalna, tehnička i gospodarska infrastruktura, neurbano stanovništvo rađa proporcionalno jednak broj djece.

↪ TABLICA 2  
Broj živorođenih\* i opće stope\*\* rodности u neurbanim naseljima i ukupno u Hrvatskoj 1991.-2000. godine

Godina	Neurbana naselja		Hrvatska	
	Broj živorođenih	Opća stopa rodности	Broj živorođenih	Opća stopa rodности
1991.	21 631	10,1	52 315	11,3
1992.	18 613	8,8	47 360	10,2
1993.	20 521	9,8	48 872	10,6
1994.	20 455	9,8	48 152	10,5
1995.	20 509	9,9	48 411	10,6
1996.	19 370	9,5	48 218	10,6
1997.	20 666	10,2	48 604	10,8
1998.	20 466	10,2	47 068	10,4
1999.	19 842	10,0	45 179	10,1
2000.	19 197	9,7	43 746	9,8

\* Odnosi se na stanovništvo "u zemlji" (vidjeti Metodološke odrednice)

\*\* Opće stope se ponešto razlikuju od službenih (vidjeti Metodološke odrednice)

Izvor: Tablice "Rođeni i umrli" za odgovarajuće godine, DZS, Zagreb); za neurbana naselja učinjena je posebna obradba podataka (vidjeti Metodološke odrednice).

## Smrtnost

476

Od polovice 1960-ih godina, ponajprije zbog jačanja demografskog starenja, stopa smrtnosti pokazuje tendenciju porasta. Pritom stanovništvo seoske naseljske skupine bilježi osjet-



DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

➔ **TABLICA 3**  
Broj umrlih i opće  
stope smrtnosti u  
neurbanim naseljima  
i ukupno u Hrvatskoj  
1991.-2000. godine

no višu razinu smrtnosti nego opća populacija. Tako je od 1963. do 1984. opća stopa smrtnosti ukupne populacije povećana s 9,1‰ na 11,7‰; u gradskoj skupini naselja odgovarajuća stopa kretala se od 7,8‰ do 9,2‰; seoska populacija bilježi najveće povećanje opće stope smrtnosti, od 10,1‰ na 15,1‰ (Nejašmić, 1986.). Očigledno su do punog izražaja došle posljedice ruralnog egzodusa, starenja stanovništva i drugih socio-demografskih procesa (Štambuk, 1983.).

Podatci vitalne statistike za razdoblje 1991.-2000. pokazuju da je u ukupnoj populaciji Hrvatske došlo do stabilizacije stope smrtnosti. Najveća je stopa smrtnosti zabilježena ratne 1991. godine, a od tada se kreće između 10,9‰ i 11,8‰ (tablica 3). Prema tome, stope smrtnosti su razmjerno ujednačene na dosta visokoj razini. Prisutne su tek manje godišnje oscilacije vezane uz uobičajeno naraštajno pulsiranje.

Godina	Neurbana naselja		Hrvatska	
	Broj umrlih	Opća stopa smrtnosti	Broj umrlih	Opća stopa smrtnosti
1991.	30 546	14,3	57 525	12,4
1992.	27 272	12,9	54 659	11,8
1993.	28 467	13,6	53 483	11,6
1994.	26 911	12,9	51 974	11,3
1995.	27 114	13,1	53 044	11,6
1996.	24 308	11,9	49 657	10,9
1997.	25 086	12,4	50 801	11,3
1998.	26 577	13,2	52 311	11,6
1999.	26 579	13,4	51 953	11,6
2000.	25 703	13,0	50 246	11,3

Napomene i izvor kao u tablici 2

Stabilizacija stope smrtnosti obilježuje i stanovništvo neurbanih naselja. Međutim, na osjetno je višoj razini nego u ukupne populacije i s nešto većim godišnjim oscilacijama. Najveća stopa zabilježena je ratne 1991. godine, a u ostalim godinama kreće se od 11,9‰ do 13,6‰. Iz usporedbe s ukupnom populacijom proistječe zaključak da je u urbanoj populaciji osjetno niža stopa smrtnosti (za 2000. iznosi oko 10‰). Na to ukazuje i podatak o udjelu "neurbanih umrlih" u ukupnom broju umrlih; iznosi 51,2% i osjetno je veći od udjela neurbane populacije u ukupnoj populaciji (iznosi 44%).

Predočene razlike u kretanju stope smrtnosti i očekivane su, jer su, prije svega, plod različitog stupnja ostarjelosti populacije. Godine 1991. udio "starih u dobi 60 i više godina" u ukupnoj je populaciji iznosio 17,7%, a u neurbanoj 20,5%; indeks starosti (broj stanovnika u dobi 60 i više godina na 100 stanovnika u dobi do 19 godina) iznosio je za Hrvatsku 66,7, a za neurbanu populaciju 78,4 (Nejašmić, 1996.). Podatci za 2001. pokazuju slične odnose (tablica 7).

## Prirodna promjena (priraštaj)

Rezultat predočenog kretanja rodности i smrtnosti jest negativna prirodna promjena (priraštaj). Početkom 1990-ih godina prvi se put u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata pojavila prirodna depopulacija, tj. više umrlih nego rođenih. Tri su glavna čimbenika u to vrijeme djelovala na pojavu prirodne depopulacije: 1. ratna agresija na Hrvatsku 1991./1992. godine, 2. priljev manje brojnih naraštaja u fertilnu dob i 3. nastavak iseljivanja u inozemstvo (Wertheimer-Baletić, 1997.).

U seoskoj se populaciji prirodna depopulacija javlja mnogo ranije, već 1977. godine (stopa  $-0,2\%$ ), da bi već 1984. stopa prirodne promjene iznosila  $-3,6\%$  (Nejašmić, 1986.). Gotovo četvrt stoljeća u seoskoj je populaciji stalno negativna stopa prirodne promjene. O tome svjedoče i noviji podatci za neurbanu skupinu naselja (tablica 4). Nedvojbeno je da bi pokazatelji za skup pravih (tradicionalnih) seoskih naselja bili još nepovoljniji.

⇒ TABLICA 4  
Prirodna promjena (apsolutno i opće stope) u neurbanim naseljima i ukupno u Hrvatskoj 1991.-2000. godine

Godina	Neurbana naselja		Hrvatska	
	apsolutno	opća stopa	apsolutno	opća stopa
1991.	-8 915	-4,2	-5 210	-1,1
1992.	-8 659	-4,1	-7 299	-1,6
1993.	-7 946	-3,8	-4 611	-1,0
1994.	-6 456	-3,1	-3 822	-0,8
1995.	-6 605	-3,2	-4 633	-1,0
1996.	-4 938	-2,4	-1 439	-0,3
1997.	-4 420	2,2	-2 197	-0,5
1998.	-6 111	-3,0	-5 243	-1,2
1999.	-6 737	-3,4	-6 774	-1,5
2000.	-6 506	-3,3	-6 500	-1,5

Napomene i izvor kao u tablici 2

U razdoblju 1991.-2000. Hrvatska je zabilježila prirodnu depopulaciju, tj. smanjenje za 48 000 osoba. Više nego upola manja neurbana populacija imala je prirodno smanjenje za 67 000 osoba. U 1999. i 2000. godini javlja se gotovo jednaka apsolutna prirodna promjena u neurbanoj i ukupnoj populaciji. To zapravo znači da tih godina urbana populacija ima nulti prirodni priraštaj.

Stopa prirodne promjene pokazuje da je u ukupnoj populaciji prisutna tendencija laganog jačanja prirodne depopulacije. U stanovništva neurbane skupine naselja znatno su veće negativne stope prirodne promjene nego u ukupnoj populaciji. To je očekivano i sukladno prethodnim pokazateljima rodности i smrtnosti. Druga je značajka da su godišnje oscilacije stope prirodne promjene razmjerno male. To pokazuje

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

da je prirodna depopulacija u neurbanim naseljima ušla u zre-  
lu, stabilnu fazu. Taj će proces, povezan sa starenjem stanov-  
ništva, i ubuduće determinirati opća demografska kretanja.

Dobar pokazatelj prirodne promjene i svojevrsna bilanca  
života i smrti jest vitalni indeks. Pokazuje broj živorođenih na  
100 umrlih osoba; ako je manji od 100, to označuje opadajuću  
reprodukciju (prirodna depopulacija). U ukupnoj populaciji  
vitalni indeks iznosi: 90,0 (1998.), 87,0 (1999.) i 87,1 (2000.). U  
neurbanoj populaciji odgovarajuće vrijednosti jesu: 77,0  
(1998.), 74,7 (1999.) i 74,7 (2000.). Razvidno je da u "bilanci  
života i smrti" prevladava smrt.

### **MIGRACIJSKI SALDO 1991.-2001.**

Rezultati jednog prethodnog istraživanja pokazuju da je u raz-  
doblju 1961.-1981. neto migracijski saldo stanovništava seos-  
kih naselja Hrvatske bio negativan – iznosio je 494 571 osoba  
(okruglo 500 000) ili 24% od ukupnog stanovništva seoskih  
naselja 1961. (Nejašmić, 1988.). To znači da je toliko više iselje-  
nih nego doseljenih u seoska naselja. Dakle, svake je godine  
hrvatski *ruris* migracijom gubio u prosjeku 25 000 stanovnika!  
Posve je primjereno tako masovnu pojavu nazivati "bijegom  
sa sela". U istom je radu potvrđena spoznaja o jedinstvenom  
egzodusnom obilježju ruralnih područja. Pokazalo se da ne-  
ma niti jedne veće prostorne jedinice (tadašnje zajednice op-  
ćinâ) koja u svom ruralnom području ne bilježi negativan mi-  
gracijski saldo. Snagu i obuhvat ruralnog egzodusa ponajbo-  
lje pokazuje podatak da su od ukupno 104 tadašnje općine  
samo četiri imale pozitivan migracijski saldo u svojim seos-  
kim područjima.

Usporedba međupopisnog kretanja 1981.-1991. i prirodne  
promjene (priraštaja) jasno pokazuje da je neto migracijski sal-  
do stanovništva Hrvatske pozitivan, da iznosi 92.252 (toliko je  
više doseljenih nego iseljenih osoba) ili 2,0% u odnosu na broj  
stanovnika 1981. godine (Nejašmić, 1996.). Prema tome, za u-  
kupnu međupopisnu promjenu (iznosi 4%) podjednako su za-  
služni imigracija i prirodni prirast. Prvi put nakon Drugoga  
svjetskoga rata Hrvatska bilježi "aktivu" u migracijskoj bilanci.<sup>5</sup>

Kao što je već istaknuto, početkom 1990-ih godina došlo  
je do velikosrpske agresije na Hrvatsku. Rat je potencirao sve  
dotadašnje nepovoljne demografske pojave i procese, ali i pre-  
okrenuo neke procese. Tako je u razdoblju 1991.-2001. zabilje-  
žen negativan neto migracijski saldo stanovništva Hrvatske:  
iznosi 156 469 osoba ili 3,37% od ukupnog stanovništva 1991.  
godine (tablica 5).<sup>6</sup>

Neurbana naselja imaju gotovo dvostruko veći relativni  
neto migracijski saldo nego ukupna populacija. U posljednjem  
međupopisnom razdoblju iz neurbanih je naselja iselilo 120 652  
osoba više nego što je doselilo. Tako je nastavljen, doduše ne-  
što smanjenim intenzitetom, ruralni egzodus iz prijašnjih raz-

● **TABLICA 5**  
Neto migracijski saldo (bilanca) stanovništva neurbanih naselja i Hrvatske ukupno u razdoblju 1991.-2001.

doblja. Većina neurbanih naselja, poglavito seoskih naselja koja su smještena izvan glavnih razvojnih osovina, osuđena je na posvemašnje populacijsko pražnjenje i "gašenje ognjišta". Manji će dio neurbanog naseljskog skupa "preživjeti" i biti okosnicom "inzularne" naseljske strukture ruralnog prostora Hrvatske.

	Međupopisna promjena broja stanovnika 1991.-2001.	Prirodna* promjena (priraštaj) 1991.-2001. (apsolutno)	Neto migracijski saldo** 1991.-2001.	
			apsolutno	relativno***
Neurbana naselja Hrvatska	-187 945 -204 197	-67 293 -47 728	-120 652 -156 469	-5,63 -3,37

\* U prirodnu promjenu nije uračunat naknadno ustanovljeni broj umrlih u vrijeme rata (u Hrvatskoj oko 8000 osoba nije pravovremeno uvršteno u matice umrlih)

\*\* Neto migracijski saldo izračunan je kao razlika međupopisne promjene i ukupne prirodne promjene (priraštaja)

\*\*\* Udjel (%) apsolutnog neto migracijskog salda u broju stanovnika 1991.

Napomene i izvor kao u tablici 1, 2 i 3

Ovi pokazatelji nezaobilazan su argument u tvrdnji da Hrvatska nije imala, a niti je ima danas, aktivnu proruralnu politiku i strategiju ravnomjernog prostornog razvitka. Izravna šteta takva stanja gotovo nije mjerljiva.

## **BIOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA 2001.**

### **Sastav prema spolu**

Neravnoteža prema spolu u ukupnoj populaciji Hrvatske, a riječ je o brojčanom višku žena (2001. godine  $k_f = 107,7$ ; tablica 7), nešto je veća nego u ostalim europskim tranzicijskim zemljama (2000.  $k_f = 106,7$ ) te osjetno veća u odnosu na zapadnoeuropske zemlje (2000. godine  $k_f = 104,4$ ).<sup>7</sup> Razlike po pojedinim dobnim skupinama imaju, pak, opće obilježje društveno-gospodarski razvijenijih zemalja: manjak žena u mlađim i fertilnim dobnim skupinama (diferencijalni natalitet), a višak u starijim (diferencijalni mortalitet i, kao posebnost, ratni ožiljci) (Wertheimer-Baletić, 1999.).

U neurbanoj populaciji brojčani višak žena manji je nego u ukupnoj populaciji ( $k_f = 103,9$ ). To je privid, jer je zapravo rezultat izrazito nepovoljnih strukturnih poremećaja. Naime, značajan manjak žena u fertilnim skupinama umanjuje utjecaj starijih dobnih skupina (s izrazitim viškom žena) na stanje u ukupnoj populaciji.

Specifični koeficijenti feminiteta, odnosno broj žena na 100 muškaraca u pojedinim dobnim skupinama, pokazuju velike razlike između neurbanog i ukupnog stanovništva Hrvatske. U neurbanoj skupini izraziti je manjak žena u dobnim skupinama od 20 do 54 godine (tablica 6). Predočena neravnoteža izravna je posljedica migracije selo-grad, odnosno se-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

➔ **TABLICA 6**  
Koficijent feminiteta  
po dobnim skupinama\*  
stanovništva neurbanih  
naselja i ukupnog sta-  
novništva Hrvatske  
2001. godine

ektivnosti prema spolu koja je karakteristična za ovaj oblik prostorne pokretljivosti (Oliveira-Roca, 1989.). Selektivnost prema spolu potvrđuje se i u slučaju Hrvatske kao opća pra-teća pojava ruralnog egzodusa. Naime, u prvom razdoblju tog procesa na rad odlaze muškarci, dok se žene u to jedva upuštaju, jer izvan sela ne nalaze posla, odnosno nema rad-nih mjesta primjerenih ženskoj nekvalificiranoj radnoj snazi. Kada se egzodus razmaše, žene odlaze brže i u većem broju, jer su muškarci ipak čvršće vezani uza svoje zanimanje i go-spodarstvo (Mendras, 1986.).

Dobne skupine	Koficijent feminiteta (broj žena na 100 muškaraca)	
	Neurbana naselja	Hrvatska
0 – 4	95,3	95,1
5 – 9	95,6	95,3
10 – 14	96,2	95,8
15 – 19	94,7	95,6
20 – 24	91,9	96,2
25 – 29	91,4	98,1
30 – 34	93,5	99,7
35 – 39	91,5	100,2
40 – 44	87,1	100,2
45 – 49	85,3	98,2
50 – 54	90,8	102,2
55 – 59	105,3	111,4
60 – 64	119,0	117,1
65 – 69	133,9	129,0
70 – 74	149,1	149,0
75 – 79	214,9	210,8
80 – 84	240,4	234,2
85 – 89	257,1	255,1
90 – 94	285,3	299,3
95 i više	331,0	350,5
<i>Ukupno</i>	<i>103,9</i>	<i>107,7</i>

\* Odnosi se na ukupno stanovništvo prema metodologiji popisa sta-novništva 2001. godine, ali bez stanovništva nepoznate dobi  
Izvor: [www.dzs.hr](http://www.dzs.hr), popis 2001; za neurbana naselja posebna obradba.

S demografskog, ali i šireg društvenog gledišta, posebice je značajna neravnoteža u dobnj skupini 20-29 godina; uvje-tno je možemo nazvati udajno-ženidbenom skupinom. U ne-urbanoj populaciji u toj je dobnj skupini izraziti manjak žena ( $k_f = 91,7$ ). Još je izrazitiji brojčani manjak žena u dob-nim skupinama 40-44 i 45-49 godina. Te su skupine bile u udaj-no-ženidbenoj dobi prije 20-ak godina, dakle u vrijeme naj-jačeg ruralnog egzodusa.<sup>8</sup> Predočena neravnoteža po spolu, tj. brojčani manjak žena u najvitalnijim dobnim skupinama nedvojbeno pridonosi daljnjoj depopulaciji *rurisa*. Prisilni ce-libat (zbog smanjenog "bračnog tržišta") i konačni odlazak iz sela u potrazi za "bračnom srećom" uzrokuju lančanu reakciju i po-

remećaj u bioreprodukciji (Livada, 1988.). Time se zatvara jedan od brojnih uzročno-posljedičnih krugova iz kolopleta društvenih i prostorno-demografskih procesa u Hrvatskoj. Neoženjeni muškarac na selu završni je čin ruralnog propadanja.

### Sastav prema dobi

Stanovništvo Hrvatske obilježuje vrlo brzo starenje i vrlo visok stupanj ostarjelosti. Podatci popisa iz 2001. pokazuju da je udjel mladih (u dobi 0-19) 23,8% (1991. godine 26,6%), a starih (u dobi 60 i više) 21,6% (1991. 17,7%) (tablica 7). Indeks starosti (broj starih na 100 mladih) iznosi 90,7 i za trećinu je veći nego u prethodnom popisu (1991. godine iznosio je 66,7). Prosječna dob je 39,3 godina (1991. bila je 37,1, a 1981. 35,4). Sudeći po predloženim pokazateljima, ukupno stanovništvo obilježuje *duboka demografska starost*.<sup>9</sup> Do punog izražaja dolazi demografski *momentum* (demografska inercija), koji određuje predvidljive promjene dobne strukture u budućnosti (Keyfitz, 1971.). Nastavlja se *circulus viciosus* depopulacijskih procesa (parcijalnih i ukupnog) i promjena u dobnom sastavu u smjeru starenja hrvatskog stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1997.). To vodi sve nepovoljnijem demografskom stanju i razvoju stanovništva Hrvatske.

Prema jednoj analizi rađenoj sredinom 1980-ih godina pristaje da se ruralni prostor sve više i sve brže okljaštruje, odnosno da su seoska naselja (točnije "ostala", neurbana naselja) s malim udjelom mladih (1981. 28,2%), a velikim udjelom starih (18,4%), prestala biti "populacijski inkubator" Hrvatske (Friganović, 1985.). Rezultati popisa 1991. godine i na njima temeljena istraživanja pokazuju da je neurbano stanovništvo imalo nepovoljniji dobni sastav nego ukupno stanovništvo; indeks starosti bio je 78,4 (za Hrvatsku 66,7) (Nejašmić, 1996.).

Podatci popisa 2001. pokazuju da je i dalje u neurbanoj populaciji nepovoljniji dobni sastav nego u ukupnoj, ali i da se razlika među njima smanjuje. To znači da urbana populacija sustiže neurbanu u starenju i stupnju ostarjelosti. U neurbanoj je populaciji udjel mladih (u dobi 0-19) 24,5% i čak je nešto viši nego u ukupnoj populaciji (tablica 7). To se može objasniti činjenicom da je prisutna homogenizacija na razini vrlo niskog nataliteta, odnosno da su nestale razlike u rodnosti prema tipu naselja boravka (tablica 2). Udio starih (u dobi 60 godina i više) iznosi 23,7% i osjetno je viši nego u ukupnoj populaciji. To je i očekivano s obzirom na to da je veći dio neurbanih naselja bio i jest zahvaćen iseljivanjem mladih. Indeks starosti (broj starih na 100 mladih) iznosi 96,9. Prosječna dob je 39,8 godina i tek je neznatno viša nego u ukupnom stanovništvu. Stanovništvo neurbanih naselja obilježuje *duboka demografska starost*. Sve pokazuje da će uskoro pripadati tipu izrazite demografske starosti. Koju godinu kasnije u isti će "razred" ući i ukupna populacija.



DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

⇒ **TABLICA 7**  
Sastav prema dobi  
ukupnog stanovništva  
Hrvatske i stanovništva  
neurbanih naselja  
2001. godine\*

Dobne skupine	Neurbana naselja		Hrvatska	
	Broj	%		%
0 – 4	108 441	5,57		5,37
5 – 9	113 498	5,83		5,62
10 – 14	122 725	6,30		6,09
15 – 19	131 829	6,77		6,76
20 – 24	127 555	6,54		6,91
25 – 29	121 460	6,24		6,66
30 – 34	125 584	6,45		6,69
35 – 39	139 162	7,14		7,18
40 – 44	143 210	7,35		7,55
45 – 49	137 073	7,03		7,55
50 – 54	120 588	6,18		6,78
55 – 59	94 814	4,87		5,20
60 – 64	120 409	6,18		5,93
65 – 69	122 629	6,30		5,73
70 – 74	102 157	5,25		4,61
75 – 79	68 030	3,50		3,11
80 – 84	27 901	1,43		1,29
85 – 89	14 998	0,77		0,70
90 – 94	4 982	0,26		0,23
95 i više	681	0,04		0,04
<i>Ukupno</i>	<i>1 947 726</i>	<i>100,00</i>		<i>100,00</i>

\* Bez stanovništva nepoznate dobi

Izvor: [www.dzs.hr](http://www.dzs.hr), popis 2001; za neurbana naselja posebna obradba.

Za analizu sastava stanovništva po dobi i spolu nužna je kombinirana tablica (tzv. tablica s dva ulaza) i na njoj utemeljeni grafički prikaz tzv. dobne piramide (piramide starosti) (tablica 8).

⇒ **TABLICA 8**  
Sastav prema spolu i  
dobi (dobna piramida)  
stanovništva neurbanih  
naselja i ukupnog  
stanovništva Hrvatske  
(u %) 2001. godine

Dobne skupine	Dobne skupine prema spolu u % ukupnog stanovništva			
	Neurbana naselja		Hrvatska	
	M	Ž	M	Ž
0 – 4	2,85	2,72	2,75	2,62
5 – 9	2,98	2,85	2,88	2,74
10 – 14	3,21	3,09	3,11	2,98
15 – 19	3,48	3,29	3,46	3,30
20 – 24	3,41	3,13	3,52	3,39
25 – 29	3,26	2,98	3,36	3,30
30 – 34	3,33	3,12	3,35	3,34
35 – 39	3,73	3,41	3,59	3,59
40 – 44	3,93	3,42	3,77	3,78
45 – 49	3,80	3,23	3,81	3,74
50 – 54	3,24	2,94	3,35	3,43
55 – 59	2,37	2,50	2,46	2,74
60 – 64	2,82	3,36	2,73	3,20
65 – 69	2,69	3,61	2,50	3,23
70 – 74	2,11	3,14	1,85	2,76
75 – 79	1,11	2,39	1,00	2,11
80 – 84	0,42	1,01	0,39	0,90
85 – 89	0,22	0,55	0,20	0,50
90 – 94	0,07	0,19	0,06	0,17
95 i više	0,01	0,03	0,01	0,03
<i>Ukupno</i>	<i>49,04</i>	<i>50,96</i>	<i>48,15</i>	<i>51,85</i>

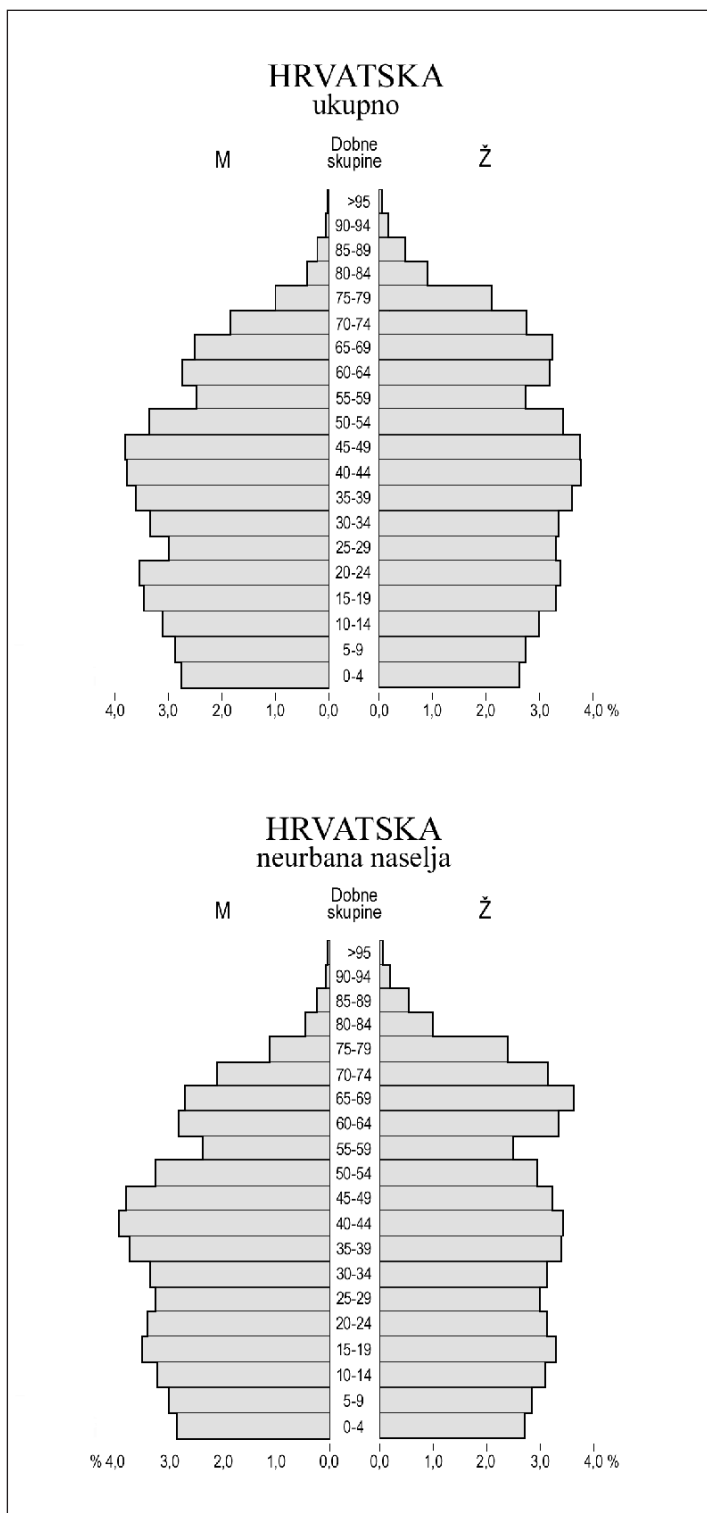
\* Bez stanovništva nepoznate dobi

Izvor: [www.dzs.hr](http://www.dzs.hr), popis 2001; za neurbana naselja posebna obradba.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
 GOD. 12 (2003),  
 BR. 3-4 (65-66),  
 STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
 ŠTAMBUK, M.:  
 DEMOGRAFSKO STANJE...

➤ SLIKA 1  
 Stanovništvo Hrvatske  
 i neurbanih naselja  
 prema spolu i starosti  
 2001. godine



DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

Prema podacima popisa 2001. godine dobne piramide stanovništva neurbanih naselja i ukupne populacije vrlo su slične (slika 1). I jedna i druga pripadaju regresivnom (kontraktivnom) tipu dobne piramide. S obzirom na to da su dvije bazične dobne skupine (0-4 i 5-9 godina) uže od dviju starijih skupina (10-14 i 15-19), može se govoriti o zreлом regresivnom tipu. To jasno ukazuje na prirodnu depopulaciju i inverziju dobnog sastava uvjetovanu prirodnim kretanjem. Oblik "piramide" prešao je u oblik nepravilnog "stupa" sa suženim (erodiranim) donjim dijelom.

Nije nužno podrobnije obrazlagati kakve sve posljedice izaziva ostarjela struktura stanovništva. U područjima koja su jače pogođena, a takav je velik dio neurbanih naselja, dolazi do smanjenja gospodarske moći te gašenja društvenih i kulturnih aktivnosti (Puljiz, 1987., 1993.; Štambuk, 1991.). Može se smatrati da starenje ima reperkusije na mentalitet, na razinu optimizma i duh poduzetništva stanovništva (Mendras, 1986.). Naše je selo sve više zajednica staračkih domaćinstava, bez mladeži i nasljednika (Magdalenić i Župancić, 1997.). Ta je "bolest" zahvatila većinu sela u svim našim regijama i jedna je od najnepovoljnijih značajki demografskog razvitka Hrvatske (Nejašmić, 1991.).

## ŠTO UČINITI?

---

Nužno je poduzeti mjere za ravnomjerniji regionalni razvoj. To bi se povoljno odrazilo na usporavanje nepovoljnih demografskih kretanja i ublaživanje posljedica. Za tu svrhu valja koristiti planiranje (općeprostorno, regionalno), jer se razlike i nejednakosti nigdje ne ukidaju same od sebe. Demokratsko društvo (znači i ravnomjerna distribucija moći), prostorno planiranje i ravnomjerno razvijen prostor idu zajedno (Seferagić, 1985.).

Vrlo nepovoljna demografska slika u neurbanim naseljima nameće potrebu poticanja planske i funkcionalne preraspodjele stanovništva. Prema tome, migracija igra bitnu ulogu u regionalnoj preraspodjeli stanovništva i procesu ravnomjernijeg gospodarskog razvoja. U našem slučaju njezina se uloga uglavnom svodi na: rasterećivanje velikih urbanih aglomeracija (migracija grad-selo), zadržavanje stanovništva u regionalnim okvirima (tamo gdje je emigracija stanovništva neizbježna, valja stvarati uvjete da ljudi sele na što manju udaljenost) i na dnevno cirkuliranje zaposlenih (Nejašmić i Toskić, 2000.)

Široka je ljestvica instrumenata politike razmjesta stanovništva.

Uglavnom se mogu razlikovati one mjere koje se odnose na poduzeća (pripadaju u posredne mjere) od onih za poje-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

dince (odnosno obitelji). Promjena prostorne distribucije radnih mjesta, posebice novih djelatnosti, može biti najdjelotvorniji put mijenjanja migracijskog obrasca. Država mora subvencionirati osnivanje poduzeća za koja se unaprijed zna da, barem u početku rada, ne mogu biti rentabilna. Uza samo jedan uvjet – poduzeća moraju biti smještena u nerazvijenim (rijetko naseljenim, emigracijskim) područjima te svojom djelatnošću pokrenuti gospodarski život tih krajeva. Valja smatrati "normalnim" (premda je tržišno gospodarstvo) da rizik, kojem je podložna proizvodnja smještena u nerazvijenim krajevima, snosi država, jer je to općedruštveni interes.<sup>10</sup> Mjere razmještaja stanovništva (migracije) na razini pojedinca mogu biti različite, ali ljudi moraju biti prije svega ekonomski motivirani za doseljivanje u depopulacijska, mahom nerazvijena područja.

Promjena prostornog razmještaja stanovništva, uvjetovana promjenom globalnog koncepta iz ruralno-agrarnog u urbano-industrijski, bila je očigledno neizbježna. Međutim, valja nastojati da velika područja ne budu ispražnjena i gotovo neiskorištena. Da bi se to postiglo, nužno je postojanje odgovarajućeg broja regionalnih i subregionalnih centara, zatim takva mreža naselja u kojoj će biti zastupljeni srednji i manji gradovi, što znači da u razumnoj mjeri dođe do izražaja decentralizirani (disperzni) tip urbanizacije. To znači da radi općeg probitka, valja usporavati rast najvećih gradova, a poticati razvoj manjih gradova – regionalnih središta. U tom smislu važna je funkcija Strategije prostornog uređenja Republike Hrvatske koja bi morala naglasiti ulogu srednjih i malih gradova, upravo onih koji bi morali biti osloncem svojoj ruralnoj okolici. Nažalost, većina ovih gradića nije danas u stanju pokrenuti razvojne procese te gotovo dijele sudbinu (demografsku, socijalnu, gospodarsku) svojeg seoskog okoliša (Rogić i Salaj, 1999.)

Uz izravno poticanje ulaganja u krajeve koji razvojno zaostaju, ravnomjerniji razmještaj stanovništva može se ostvariti i gradnjom prometnica koje povezuju neurbana naselja s urbanim središtima. Slične učinke ima i stambena izgradnja usmjerena na manja naselja u blizini većih gradova, pa i nešto udaljenija od njih.

U ruralnom prostoru nužno dolazi do razrjeđivanja naseljske strukture i mnoga naselja nije moguće "spasiti". Stoga je bitno prepoznati potencijalna središnja naselja i poticati njihov razvoj; na taj bi se način barem u njima zadržalo stanovništvo i ne bi došlo do pražnjenja većih područja (Nejašmić, 1991.a; Šterc, 1992.). Takva "naseljska armatura" mora biti dovoljno gusta na čitavom državnom teritoriju. Pritom valja imati u vidu činjenicu da je malo seosko društvo, koje se

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

najčešće podudaralo sa seoskim naseljem, dobilo *nove*, veće dimenzije. Danas se ljudi, zahvaljujući prometu i mnogim drugim povoljnim uvjetima, kreću na mnogo širem prostoru negoli su to prije činili. Radijus lokalnog društva nije 1-3 km, nego možda 10-30 km (Puljiz, 1993.). Središte tog društva jest mjesno općinsko središte, gdje se ljudi okupljaju radi svojih potreba (rada, učenja, liječenja, zabave i slično). U skladu s načelom da je za kvalitetniji život neurbanih naselja nužno osigurati dostupnije i lakše zadovoljivanje svakodnevnih potreba stanovništva, postojeću administrativnu podjelu Hrvatske može se smatrati razvojnim resursom ili razvojnim akterom i valjalo bi je neprestano poboljšavati.

U najkraćem odgovoru na pitanje što učiniti, moglo bi se reći da je bitan brži opći gospodarski razvitak. Bogatije i razvijenije društvo, uz nužnu pretpostavku da zna što želi i kako to postići, može izdvajati veća sredstva za demografsku obnovu. Siromašnima ostaju rezolucije i programi na papiru.

## ZAKLJUČNE NAZNAKE

Demografsko stanje i procesi u neurbanim su naseljima Hrvatske vrlo nepovoljni. Možemo ustvrditi da takve značajke pridonose smanjenju ukupnog ljudskog potencijala i ozbiljna su prepreka društveno-gospodarskom razvoju neurbanih naselja, ali i ukupnom hrvatskom društvu. Na to ukazuju i osnovni nalazi ovog rada. U zadnjem međupopisnom razdoblju zabilježeno je jako smanjenje broja stanovnika. No posljedice rata ogledaju se i u značajnoj depopulaciji ukupne populacije Hrvatske. Došlo je do homogenizacije na razini vrlo niskog nataliteta, odnosno nestale su razlike u rodosti prema tipu naselja boravka. Ukupna i neurbana populacija bilježe trend laganog smanjenja broja živorođenih te posljednjih godina imaju gotovo jednaku opću stopu nataliteta. Stopa smrtnosti je, pak, stabilna, ali na osjetno višoj razini nego u ukupne populacije. Prirodna depopulacija je temeljno obilježje neurbanih naselja; negativne stope prirodne promjene više su nego u ukupnoj populaciji. Prirodna je depopulacija u neurbanim naseljima ušla u zrelu, stabilnu fazu.

Neurbana naselja imaju gotovo dvostruko veći relativni neto migracijski saldo nego ukupna populacija. Nastavljen je, iako nešto smanjenim intenzitetom, ruralni egzodus iz prijašnjih razdoblja. Izraziti je manjak žena u dobnim skupinama od 20 do 54 godine. Stanovništvo neurbanih naselja obilježuje *duboka demografska starost*. No to je obilježje i ukupne populacije. Dobne piramide stanovništva neurbanih naselja i ukupne populacije vrlo su slične. I jedna i druga pripadaju regresivnom (kontraktivnom) tipu. Oblik "piramide" prešao je u oblik nepravilnog "stupa" sa suženim (erodiranim) donjim dijelom.

Radi općeg boljitka, očigledno je nuždan ravnomjerniji regionalni razvoj stanovništva. To prije svega znači: a) razvoj

## BILJEŠKE

koji će pružiti stanovništvu približno slične uvjete glede životnog standarda (osobnog, kulturnog, zdravstvenog itd.) i u kojem životne šanse stanovništva neće ovisiti o mjestu življenja, b) takav razvoj koji će omogućiti korištenje čitavog hrvatskog državnog prostora, svih raspoloživih prirodnih i ljudskih resursa i c) takvo stanje koje će stanovništvu kao cjelini pružiti što je moguće zdraviji okoliš, bez negativnih posljedica koje na ekološkom planu donosi prevelika koncentracija stanovništva u urbanim naseljima ili jaka depopulacija u neurbanim naseljima.

<sup>1</sup> Državni zavod za statistiku izradio je, u okviru Metodologije za Popis 2001., niz priloga pod nazivom "Interni metodološki materijal". U toj je seriji i prilog pod nazivom "Statistička definicija i objašnjenje ukupnog stanovništva u Popisu 2001." (Zagreb, veljača 2001.), gdje je dano posebno obrazloženje definicije ukupnog stanovništva. Ovaj, ali i drugi metodološki materijali za Popis 2001., dostupni su svim korisnicima podataka u biblioteci Državnog zavoda za statistiku.

<sup>2</sup> Korigiranje službenih statističkih podataka nužno je radi vjerodostojnosti znanstvenih analiza. Tako su, primjerice, faktore korekcije koristili Akrap, Gelo i Grizelj (1999.), u analizi prirodnog kretanja za cijelu populaciju Hrvatske.

<sup>3</sup> Proistječe da se udio gradskog stanovništva u ukupnom povećao s 43,7% (1971.) na 56,0% (2001.). Stopa rasta gradskog stanovništva i-pak je manja nego u drugim zemljama u tranziciji (Vresk, 1996.).

<sup>4</sup> Razdoblje koje razmatra citirani rad određeno je raspoloživim podatcima za vremensku seriju. Naime, na razini naselja natalitet se o-brađuje od 1961., a mortalitet od 1963. godine.

<sup>5</sup> Posljedica je to burnih političkih zbivanja osamdesetih godina koja su utjecala na povećanje stupnja etničke homogenosti migracije u sklopu bivše države. Tako su i Hrvati iz drugih republika, a posebice iz Bosne i Hercegovine, više nego prije doseljivali u Hrvatsku (Pepeonik, 2000.).

<sup>6</sup> Kod usporedbe s nekim drugim analizama i pokazateljima valja imati na umu da je ovdje broj stanovnika 1991. godine djelomično prilagođen metodologiji popisa 2001., a isto tako da se prirodno kretanje odnosi samo na vitalne događaje "u zemlji".

<sup>7</sup> Izračunano prema podatcima za pojedine europske zemlje; izvor: *Recent demographic developments in Europe 2000.*, Strasbourg, Council of Europe, 2000.

<sup>8</sup> Godine 1981. u izrazito depopulacijskim naseljima koeficijent feminiteta za udajno-ženidbenu dob bio je sljedeći: 20-24 godine  $k_f = 58,3$ ; 25-29 godina  $k_f = 61,3$  (Nejašmić, 1991.).

<sup>9</sup> Tip sastava prema dobnom sastavu; kombinirana klasifikacija (prema: Nejašmić, 1991., 175): a) mladost, b) na pragu starenja, c) starenje, d) starost, e) duboka starost i f) izrazito duboka starost.

<sup>10</sup> Švicarska, koja je ostala izvan formalnih integracija, samostalno vodi poljoprivrednu politiku, koja je posve u funkciji održavanja i napretka ruralnih, posebice visinskih područja, jer ona čine 70% u-



DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

kupne površine. Na planinskom području je 37% svih gospodarstava i trećina aktivnih poljoprivrednika. Poznata je liberalnost švicarskog gospodarskog i financijskog sustava. Međutim, kad se radi o poljoprivredi, evo što je zapisano u federalnom ustavu: "Konfederacija uzima za pravo, derogirajući ako je potrebno principe slobode u trgovini i industriji, da propiše odredbe kojima će sačuvati snažnu seljačku populaciju, osigurati proizvodnost poljoprivrede i konsolidirati seosko vlasništvo". Prvi zakon o zaštiti poljoprivrede u Švicarskoj datira iz 1893. Da za Švicarskom nije stoljeće protekcionističke poljoprivredne politike, ona danas ne bi bila svjetski primjer prosperitetnog, dobro oblikovanog i sačuvanog ruralnog prostora. Nije još ujednačen prihod dolinskih i visinskih poljoprivrednih gospodarstava, ali mnoge mjere koje poduzima švicarska vlada idu u tom smjeru (neposredne subvencije, kompenzacijska pomoć manjim gospodarstvima, krediti s 0% kamata i sl.). Navedeno prema: Bazin, G. i Barjolle, D., 1990., 4.

## LITERATURA

Akrap, A., Gelo, J. i Grizelj, M. (1999.), Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa stanovništva 1991. do 1998. godine, *Društvena istraživanja*, 8 (5-6), 679-723.

Bazin, G. i Barjolle, D. (1990.), La politique de la montagne en Suisse. Quelques enseignements pour la France. *Economie rurale*, br. 197.

Friganović, M. i Pavić, P. (1973.), *Uzroci i posljedice demografskih promjena u SR Hrvatskoj 1961-1971*. (1. dionica), Zagreb, IDIS.

Friganović, M. (1980.), Neke mjere raspršenosti promjena broja stanovništva u općinama i općinskim središtima SR Hrvatske 1948-1971. godine. U: *Spomen-Zbornik o 30. obljetnici Geografskog društva Hrvatske* (str. 83-97), Zagreb.

Friganović, M. (1980.-81.), Još o nekim osobitostima kretanja stanovništva općinskih središta i ostalih naselja SR Hrvatske (1948-1981), *Radovi* (Geografski odjel PMF-a), 15-16: 3-11.

Friganović, M. (1984.), Egzodusna područja (ne)razvijenost i populacijska politika u SR Hrvatskoj, *Radovi* (Geografski odjel PMF-a), 19: 29-37.

Friganović, M. (1985.), Demografsko-strukturne karakteristike gradskih i ostalih naselja SR Hrvatske, *Radovi* (Geografski odjel PMF-a), 20: 3-10.

Keyfitz, N. (1971.), On the Momentum on Population Growth, *Demography*, 8 (1): 222-234.

Lajić, I. (1995.), Demografski razvitak Hrvatske u razdoblju od 1991. do 1994., *Revija za sociologiju*, 1-2: 55-64.

Lay, V. (1998.), Teorijske, društvene i političke neprilike s periferijom. U: I. Rogić i M. Štambuk (ur.), *Duge sjene periferije*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Livada, S. (1988.), Socijalno-demografske promjene u selu i poljoprivredi, *Sociologija sela*, 99-100: 35-48.

Magdalenčić, I. i Župančić, M. (1997.), Socijalno-demografske skice šest područja Republike Hrvatske, *Sociologija sela*, 1-4: 47-89.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

Mendras, H. (1986.), *Seljačka društva: elementi za jednu teoriju seljaštva*, Zagreb, Globus.

Nejašmić, I. (1986.), Prirodno kretanje stanovništva SR Hrvatske prema tipu naselja boravka, *Geografski glasnik*, 48: 123-136.

Nejašmić, I. (1988.), Migracijski saldo stanovništva seoskih naselja SR Hrvatske 1961-1981., *Migracijske teme*, 3: 311-330.

Nejašmić, I. (1991.), *Depopulacija u Hrvatskoj: Korijeni, stanje, izgledi*, Zagreb, Globus (etc.).

Nejašmić, I. (1991.a), Moguća revitalizacija sociodemografski depresivnih (seoskih) prostora Hrvatske, *Sociologija sela*, 111-114: 11-24.

Nejašmić, I. (1996.), Demografske promjene u gradskim i ostalim naseljima Republike Hrvatske (1981-1991). U: *Zbornik radova I. hrvatskog geografskog kongresa* (str. 243-254), Zagreb, HGD.

Nejašmić, I. i Toskić, A. (2000.), Razmještaj stanovništva u Republici Hrvatskoj – dio općih demografskih i društveno-gospodarskih procesa, *Geoadria*, 5: 93-104.

Oliveira-Roca, M. (1989.), Migracije selo-grad i društveni razvoj, *Revija za sociologiju*, 20 (1-2), 129-143.

Pepeonik, Z. (2000.), Stanovništvo Republike Hrvatske 1991. godine rodom iz Bosne i Hercegovine. U: *Zbornik 2. hrvatskoga geografskog kongresa* (str. 201-212), Zagreb: HGD.

Puljiz, V. (1983.), Novi trendovi deagrarizacije u SR Hrvatskoj, *Sociologija sela*, 79-81: 59-70.

Puljiz, V. (1987.), Ruralno-sociološka istraživanja i glavni trendovi promjena u našem selu, *Sociologija sela*, 95-98: 9-16.

Puljiz, V. (1993.), Ljudski faktor i ruralni razvitak Hrvatske, *Sociologija sela*, 1-2 (119 -120): 11-15.

Rendulić, M. (1965.), Tendencije demografskih kretanja u SR Hrvatskoj, *Naše teme*, 6: 818-827.

Rogić, I. i Salaj, M. (ur.) (1999.), *Srednji gradovi u hrvatskoj urbanizaciji*. Zagreb, Institut društvenih znanosti I. Pilar.

Seferagić, D. (1985.), Za planiranu urbanu dekoncentraciju, *Pogledi*, 4, 52-57.

Štambuk, M. (1983.), Promjene u sociodemografskoj strukturi seoskog stanovništva, *Sociologija sela*, 79-81: 25-37.

Štambuk, M. (1990.), Stanovništvo i domaćinstva gradskih i seoskih naselja, *Sociologija sela*, 107-108: 63-76.

Štambuk, M. (1991.), Društvene mijene ruralnog prostora Hrvatske, *Sociologija sela*, 111-114: 1-10.

Šterc, S. (1991.), Opća demografska slika Republike Hrvatske. U: *Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske* (str. 1-39), Zagreb, Savez geografskih društava Hrvatske (Posebna izdanja, sv. 8).

Šterc, S. (1992.), Prostorni i demografski aspekti revitalizacije ruralnih naselja u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, 1: 127-156.

Šterc, S. i Pokos, N. (1993.), Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, *Društvena istraživanja*, 4-5: 305-333.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

Vresk, M. (1982.-1983.), Neka obilježja urbanizacije SR Hrvatske 1981. godine, *Radovi* (Geografski odjel PMF-a), 17-18: 39-53.

Vresk, M. (1996.), Urbanizacija i polarizirani razvoj Hrvatske. U: *Zbornik radova I. hrvatskog geografskog kongresa* (str. 66-73), Zagreb, Hrvatsko geografsko društvo.

Wertheimer-Baletić, A. (1971.), *Stanovništvo SR Hrvatske: studije*, Zagreb, Školska knjiga.

Wertheimer-Baletić, A. (1992.), Demografske promjene i globalni demografski procesi u Hrvatskoj u poslijeratnom razdoblju, *Encyclopaedia moderna*, 2 (38): 238-251.

Wertheimer-Baletić, A. (1997.), Demoreprodukcijski procesi u Hrvatskoj. U: *Nacionalni program demografskog razvoika* (str. 55-75), Zagreb, Ministarstvo razvitka i obnove.

Wertheimer-Baletić, A. (1999.), *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb, Mate.

Zelinski, W. (1971.), The Hypothesis of the Mobility Transition, *Geographical Review*, 61: 219-249.

Živić, D. (1999.), Promjene u dinamici i razmještaju prognaničko-izbjegličkog kontingenta u Republici Hrvatskoj od sredine 1991. do sredine 1998. godine, *Društvena istraživanja*, 8 (5-6): 767-791.

Živić, D. (2001.), Izravni demografski gubitci (ratne žrtve) Hrvatske (1990.-1998.) uzrokovani velikosrpskom agresijom i neke njihove posljedice, *Društvena istraživanja*, 10 (3): 451-484.

## Demographic Situation and Processes in Non-Urban Settlements in the Republic of Croatia

Ivo NEJAŠMIĆ  
Teacher Education Academy, Zagreb

Maja ŠTAMBUK  
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

Contemporary demographic features and processes in non-urban settlements in Croatia are analysed in this paper. It has been determined that this group of settlements registers constant depopulation. Among the causes of depopulation the authors have included war which had a strong impact on the further deterioration of unfavourable processes in the early 1990s. A sharp decrease was registered in the number of inhabitants of non-urban settlements. Vital statistics data indicate that homogenization occurred on a very low birth-rate level, i.e. that differences in birth-rate according to the type of residential settlement have disappeared. The death-rate is stable but on a much higher level than in the overall population. In the non-urban group of settlements the negative rates of natural change are much higher than in the overall population. In that particular group the relative net migrational balance is twice as high as in the general

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

population. There is a pronounced lack of inhabitants in the 20 to 54 age-group. The population of non-urban settlements is marked by a very old demographic age. However, this is a feature of the population in general. The population age pyramids of inhabitants of non-urban settlements and the overall population are very similar. The shape of the pyramid has been transformed into a lopsided "column" with a narrowed (eroded) lower part. The entire human potential is being reduced which is a great obstacle to the social and economic development of non-urban settlements. The authors conclude that it is necessary to take measures for achieving a more balanced regional development and continue to mention some of them. Such a system of measures would have the effect of slowing down unfavourable demographic trends and alleviating the consequences.

## Demografische Zustände und Prozesse in nicht urbanen Siedlungsgebieten der Republik Kroatien

Ivo NEJAŠMIĆ  
Lehrerakademie, Zagreb

Maja ŠTAMBUK  
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Der vorliegende Artikel untersucht die aktuellen demografischen Merkmale und Prozesse, die in nicht urbanen Siedlungsgebieten der Republik Kroatien zu beobachten sind. Man stellte fest, dass solche Siedlungen eine ständige Abwanderung ihrer Einwohner zu verzeichnen haben. Zu den Ursachen gehört nach Meinung der Verfasser auch das Kriegsgeschehen zu Beginn der 90er Jahre, das eine Verschlimmerung der ohnehin schon ungünstigen demografischen Prozesse nach sich zog. Zu jenem Zeitpunkt konnte ein drastischer Rückgang der Einwohnerzahl in nicht urbanen Siedlungsgebieten festgestellt werden. Laut statistischen Angaben kam es infolge äußerst niedriger Geburtenraten zu einer Homogenisierung des demografischen Wandels, bzw. es kam zu einer Verwischung der bis dato je nach Wohnort bestehenden Unterschiede im Geburtenzuwachs. Die Sterblichkeitsrate ist stabil, jedoch merklich höher als bei der Gesamtbevölkerung. In nicht urbanen Siedlungsgebieten liegt die negative Rate des demografischen Wandels weitaus höher als in der Gesamtbevölkerung. Das relative Netto-Migrationssaldo der Bevölkerung nicht urbaner Gebiete übertrifft das der Gesamtbevölkerung fast um das Zweifache. Die Zahl der Frauen zwischen 20 und 54 Jahren ist ausgesprochen niedrig. Auch ist die Bevölkerung der nicht urbanen

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 12 (2003),  
BR. 3-4 (65-66),  
STR. 469-493

NEJAŠMIĆ, I.,  
ŠTAMBUK, M.:  
DEMOGRAFSKO STANJE...

Siedlungsgebiete durch ein hohes demografisches Alter gekennzeichnet. Dieses Merkmal trifft jedoch auch für die Gesamtbevölkerung zu. Die Alterspyramiden in nicht urbanen Siedlungsgebieten und in der Gesamtbevölkerung ähneln einander sehr. Die einstige "Pyramide" hat inzwischen die Form einer unregelmäßigen, nach unten sich verjüngendem Säule angenommen. Das gesamte Bevölkerungspotential verringert sich, was die gesellschaftlich-wirtschaftliche Entwicklung nicht urbaner Siedlungsgebiete ernsthaft behindert. Die Autoren kommen zu dem Schluss, dass Maßnahmen für eine gleichmäßigere regionale Entwicklung notwendig sind, und führen einige der aussichtsreichsten Möglichkeiten an. Genannte Maßnahmen würden sich günstig auf eine Eindämmung negativer demografischer Prozesse und die Linderung ihrer Folgen auswirken.